

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

Nr 419

Imperatyw przedsiębiorczości a odpowiedzialność przedsiębiorcy



Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2016

Redakcja wydawnicza: Agnieszka Flasińska, Aleksandra Śliwka

Redakcja techniczna: Barbara Łopusiewicz

Korekta: Barbara Cibis

Lamanie: Agata Wiszniowska

Projekt okładki: Beata Dębska

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania

znajdują się na stronie internetowej Wydawnictwa

www.pracnaukowe.ue.wroc.pl

www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Publikacja udostępniona na licencji Creative Commons

Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Bez utworów zależnych 3.0 Polska

(CC BY-NC-ND 3.0 PL)



© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2016

ISSN 1899-3192

e-ISSN 2392-0041

ISBN 978-83-7695-564-3

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Zamówienia na opublikowane prace należy składać na adres:

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

tel./fax 71 36 80 602; e-mail: econbook@ue.wroc.pl

www.ksiegarnia.ue.wroc.pl

Druk i oprawa: TOTEM

Spis treści

Wstęp	7
Agnieszka Barcik: Mechanizm compliance – pytanie o miejsce i zasadność w strategiach CSR współczesnych organizacji (Compliance mechanism – The question about the place and legitimacy in the CSR strategies of modern organizations)	9
Ryszard Barcik, Piotr Dziwiński: Społecznie odpowiedzialna restrukturyzacja zatrudnienia (Socially responsible restructuring of employment)	21
Katarzyna Brendzel-Skowera: Paradoksy w rozwoju przedsiębiorczości akademickiej (Paradoxes in the development of academic entrepreneurship) ...	33
Karolina Gonera, Ewa Olszak-Dyk: Świadome zarządzanie marką pracodawcy – studium przypadku (Employer branding management as an example of selected organization)	43
Andrzej Kaleta, Letycja Soloduch-Pelc: Integracja przedsiębiorczości i zarządzania strategicznego w koncepcji strategicznej przedsiębiorczości – ocena przeszłości i sugestie na przyszłość (Integration of the entrepreneurship and strategic management in the concept of strategic entrepreneurship – assessment of the past and suggestions for the future)	56
Rafał Kusa: Wybrane problemy pomiaru poziomu przedsiębiorczości organizacji niekomercyjnych (Selected problems of measuring the level of entrepreneurship in non-profit organisations).....	68
Renata Lisowska: Uwarunkowania rozwoju współpracy zewnętrznej małych i średnich przedsiębiorstw w regionie (Determinants of the development of cooperation between small and medium-sized enterprises in the region)	77
Izabela Marzec: Konsekwencje rozwoju zatrudnialności pracowników w organizacjach publicznych: szansa czy zagrożenie? (Consequences of employees' employability enhancement in public organizations: a chance or a threat?)	87
Marek Matejun: Statyka i dynamika w cyklu życia mikro-, małych i średnich przedsiębiorstw (Statics and dynamics in the life cycle of the micro, small and medium-sized enterprises).....	95
Anna Michna, Roman Kmiecik: Przedsiębiorczość międzynarodowa mikro-, małych i średnich przedsiębiorstw – wybrane zagadnienia (International entrepreneurship of micro, small and medium-sized enterprises – selected aspects).....	107

Elena Mieszajkina: Przedsiębiorczość na pograniczu polsko-białorusko-ukraińskim: (Entrepreneurship on the Polish-Belarusian-Ukrainian borderland).....	117
Bogdan Nogalski, Przemysław Niewiadomski: Paradoks doskonalenia produktu na rynku maszyn rolniczych – relacje jakość a zysk (Paradox of the product improvement on the agricultural machinery market – quality and profit relations).....	129
Katarzyna Olejniczak: Między zyskiem a odpowiedzialnością w zarządzaniu. Paradoks Milтона Friedmana (Between profit and responsible management. The paradox of Milton Friedman).....	150
Agnieszka Puto: Przedsiębiorczość pracowników stymulantą rozwoju przedsiębiorstwa (Entrepreneurship of employees as a stimulant for the development of enterprises)	158
Marcin Ratajczak: Ocena wybranych działań na rzecz środowiska naturalnego podejmowanych przez przedsiębiorstwa agrobiznesu w ramach koncepcji CSR (Evaluation of some actions taken in favour of natural environment by agribusiness companies within the concept of CSR)	167
Włodzimierz Sitko, Elena Mieszajkina: Przedsiębiorczość intelektualna w dobie globalizacji (Intellectual entrepreneurship in a globalizing world)	178
Elżbieta Skrzypek: Paradigmaty zarządzania wiedzą w warunkach zmian otoczenia (Paradigms of knowledge management in conditions of changing environment).....	189
Hanna Soroka-Potrzebna: Zysk przedsiębiorstwa ważny, ale nie najważniejszy – społeczna odpowiedzialność biznesu (Profit is important for the company, but not the most important – corporate social responsibility)....	207
Iwona Staniec: Koncepcja szansy w przedsiębiorczości technologicznej (The concept of opportunity in the technological entrepreneurship)	216
Edward Stawasz: Rola doradztwa gospodarczego w zarządzaniu mikroprzedsiębiorstwami – wybrane oddziaływania i determinanty (The role of business consulting in managing micro enterprises – selected effects and determinants)	228
Maciej Urbaniak: Rola społecznej odpowiedzialności biznesu w budowaniu relacji z dostawcami (The role of the concept of corporate social responsibility in building relationships with suppliers)	237
Anna Wójcik-Karpacz, Joanna Rudawska: Instytucjonalne formy wspierania przedsiębiorczości w Polsce (Institutional models of entrepreneurship support in Poland).....	248
Przemysław Zbierowski: Paradoks efektów przedsiębiorczości: satysfakcja i <i>work-life balance</i> (The paradox of entrepreneurship outcomes: satisfaction and work-life balance).....	265

Wstęp

Przedsiębiorczość to jedno z najstarszych pojęć nauk o zarządzaniu. Nierozzerwalnie łączy się ze sprawnym i skutecznym działaniem przedsiębiorców i ich zachowaniami. Współcześnie – w dobie realiów społecznej odpowiedzialności biznesu – przedsiębiorczość nabiera swoistych cech.

Autorzy niniejszego opracowania postanowili powrócić do korzeni przedsiębiorczości, spojrzeć na nią z perspektywy współczesnych paradygmatów, odnaleźć w niej szczególnie paradoks racjonalności menedżera i przedsiębiorczości menedżera-właściciela. Dodatkowo, w wielu artykułach, poruszono wątek zachowań menedżera i przedsiębiorcy we wspomnianych realiach społecznej odpowiedzialności biznesu.

Badania omówione w zamieszczonych w tym zeszycie opracowaniach wskazują na to, że u podstaw współczesnej przedsiębiorczości leży chęć pokonywania konkurencji oraz coraz lepszego zaspokajania potrzeb klientów dzięki:

- rozwojowi aktywności innowacyjnej,
- skłonności do podejmowania ryzyka i wykorzystywania okazji,
- umiejętności szybkiego dostosowywania się do zmiennych warunków otoczenia, ale i kreowaniu w otoczeniu zmian, które będą korzystne dla przedsiębiorstwa.

Nowoczesna przedsiębiorczość to różne aspekty działań przedsiębiorczych. Autorzy zwrócili szczególną uwagę na takie jej wymiary, jak:

- integracja przedsiębiorczości i zarządzania strategicznego,
- przedsiębiorczość w aspekcie krajowym i międzynarodowym,
- przedsiębiorczość organizacji niekomercyjnych,
- przedsiębiorczość technologiczna,
- przedsiębiorczość intelektualna,
- przedsiębiorczość a społeczna odpowiedzialność biznesu,
- strategie przedsiębiorczego CSR.

Artykuły zebrane w niniejszym zbiorze są efektem nie tylko analiz empirycznych, ale też badań o charakterze dedukcji, bazujących na solidnej kwerendzie literatury przedmiotu. Zachęcamy do ich lektury.

Jerzy Niemczyk, Katarzyna Olejczyk-Kita

Marek Matejun

Politechnika Łódzka
e-mail: matejun@p.lodz.pl

**STATYKA I DYNAMIKA W CYKLU ŻYCIA MIKRO-,
MAŁYCH I ŚREDNICH PRZEDSIĘBIORSTW**

**STATICS AND DYNAMICS IN THE LIFE CYCLE
OF THE MICRO, SMALL AND MEDIUM-SIZED
ENTERPRISES**

DOI: 10.15611/pn.2016.419.09

Streszczenie: Fazowe modele cyklu życia organizacji wykorzystywane są do opisu, interpretacji i przewidywania przebiegu różnorodnych procesów rozwojowych współczesnych przedsiębiorstw, w tym firm sektora MŚP. Pomimo znacznego zróżnicowania koncepcyjnego na ich podstawie można wyróżnić określone fazy rozwoju charakterystyczne dla wielu mikro-, małych i średnich przedsiębiorstw. Jednym z kryteriów ich podziału może być wyróżnienie faz statycznych i dynamicznych, wyrażające ze zróżnicowanie natężenia procesów rozwojowych, aktywności rynkowej i inwestycyjnej. Celem artykułu były identyfikacja i ocena teoretycznych podstaw, specyfiki oraz determinant statyki i dynamiki w cyklu życia firm sektora MŚP. Osiągnięciu celu pracy służyły badania ankietowe przeprowadzone na próbie 1217 mikro-, małych i średnich przedsiębiorstw z całej Polski.

Słowa kluczowe: przedsiębiorczość, mikro-, małe i średnie przedsiębiorstwa, cykl życia organizacji, dynamika organizacyjna.

Summary: Organizational life cycle phase models are used to describe, interpret and predict the course of a wide variety of developmental processes of modern enterprises, including the SME sector companies. Despite the considerable conceptual differentiation of them it is possible to distinguish certain phases of development characteristic of many SMEs. One of the criteria to separate them may be the replacement of static and dynamic phases, expressing variation of the intensity of development processes, market activity and investment. The purpose of the article is to identify and assess the theoretical basis, the specific nature and the determinants of statics and dynamics in the life cycle of SMEs. The goal of the paper was pursued through survey research conducted on a sample of 1,217 micro, small and medium-sized enterprises from Poland.

Keywords: entrepreneurship, micro, small and medium-sized enterprises, organizational life cycle, organizational dynamics.

1. Wstęp

Jedno z podejść do opisu, interpretacji i przewidywania procesów rozwojowych przedsiębiorstw stanowią fazowe modele cyklu życia organizacji. Opierają się one na podstawach koncepcyjnych wywodzących się z determinizmu biologicznego [Kozłowski, Jemielniak 2008, s. 449], wpisują w nurt badań nad ewolucjonizmem organizacyjnym [Abatecola 2014] oraz akcentują znaczenie metafor w naukach o zarządzaniu [Czerska 2010, s. 87–112]. Mimo różnorodności wyrażającej się zarówno liczbą faz rozwoju, jak i podejściem podmiotowym można wskazać określone, uniwersalne ujęcia koncepcyjne faz cyklu życia organizacji, z których część przydatna jest do opisu przebiegu procesów rozwojowych mikro-, małych i średnich przedsiębiorstw [Lipi 2013, s. 58–61]. Jednym z kryteriów ich podziału może być wyróżnienie faz statycznych i dynamicznych, wyrażające zróżnicowanie natężenia procesów rozwojowych tych podmiotów, w tym poziomu ich aktywności rynkowej i inwestycyjnej.

Biorąc to pod uwagę, **jako cel artykułu** wyznaczono identyfikację i ocenę teoretycznych podstaw, specyfiki oraz determinant statyki i dynamiki w cyklu życia firm sektora MŚP. Osiągnięciu celu pracy poświęcono badania empiryczne przeprowadzone metodą badań ankietowych na ogólnopolskiej próbie 1217 mikro-, małych i średnich przedsiębiorstw.

2. Teoretyczne podstawy statyki i dynamiki w cyklu życia firm sektora MŚP

Fazowe modele cyklu życia przedsiębiorstw opierają się na analizie ilościowych i jakościowych przemian w zachodzących w procesach rozwojowych przedsiębiorstw z uwzględnieniem interakcyjnego oddziaływania wielu czynników zewnętrznych i wewnętrznych. [Wasilczuk 2005, s. 52–55]. Mimo tego, iż większość z nich wywodzi się z lat 70. i 80. XX w., są one wciąż z powodzeniem wykorzystywane m.in. do analizy przebiegu procesów wzrostowych oraz wyników działalności [Yazdanfar, Öhman 2014; Su i in. 2015], uwarunkowań niepowodzeń gospodarczych [Sikomwe i in. 2014], poziomu wynagrodzeń kierownictwa [Wang, Singh 2014] czy zarządzania zapasami [Elsayed 2014].

Uniwersalny charakter tych modeli pozwala bowiem na opis różnorodnych aspektów rozwoju współczesnych przedsiębiorstw, w tym również firm sektora MŚP, które klasyfikowane są ze względu na określone kryteria ilościowe i jakościowe i stanowią dominującą kategorię podmiotów gospodarczych w większości krajów [Ayyagari i in. 2007]. W Unii Europejskiej kategoria mikro-, małych i średnich przedsiębiorstw została zdefiniowana w zaleceniach [Commission Recommendation 2003, s. 36], a następnie w rozporządzeniu Komisji Europejskiej [*Definicja małych...* 2004] na podstawie średniorocznej wielkości zatrudnienia, poziomu przychodów netto oraz wartości aktywów, z dodatkowym uwzględnieniem niezależności kapitałowej od innych organizacji.

Specyfika tych podmiotów ma odzwierciedlenie również w fazowych modelach cyklu życia. Wśród koncepcji, które zwracają szczególną uwagę na kategorię firm sektora MŚP, można wymienić m.in. modele: I. Adizesa (1979), N. Churchila i V. Lewisa (1983), M. Scotta i R. Bruce'a (1987), S. Lachiewicza, M. Firkowskiego i H. Zdrajkowskiej (2000), E. Masurela i K. Van Montforta (2006) czy N. Jonesa (2009) [Matejun, Motyka 2015, s. 667]. Szczegółowy przegląd literatury światowej, w ramach którego przeanalizowano ponad 100 fazowych koncepcji rozwoju przedsiębiorstw [Levie, Lichtenstein 2010; Gupta i in. 2013] wskazuje na kształtowanie się określonych prawidłowości i specyfiki w zakresie przebiegu cykli życia firm sektora MSP. Wyraża się ona generalnie akcentowaniem znaczenia w tych podmiotach 8 kategorii faz o następującej charakterystyce [Matejun 2013 s. 43–45].

1. Faza przedzałożycielska ma charakter koncepcyjny i jest nakierowana na podjęcie decyzji o założeniu przedsiębiorstwa. Szczególnego znaczenia nabiera tu analiza sytuacji rynkowej w planowanej branży, a także własnych predyspozycji i zasobów niezbędnych do podjęcia działalności gospodarczej.

2. Faza pojawienia się, w której podejmowane są pierwsze inwestycje oraz próby rozwijania i komercjalizacji oferty rynkowej firmy.

3. Faza przeżycia stanowi okres pierwszej weryfikacji rynkowej oferty firmy. Celem działania podmiotu gospodarczego w tej fazie jest przede wszystkim zapewnienie wymaganego poziomu rentowności i płynności finansowej.

4. Faza dynamicznego wzrostu charakteryzuje się istotnym zwiększaniem się takich wskaźników wzrostu, jak: wielkość przychodów, zatrudnienia czy liczba kontrahentów biznesowych, przy jednoczesnym wprowadzaniu adekwatnych zmian jakościowych w systemach zarządzania firmy.

5. Faza oderwania się i ekspansji wyraża się wprowadzaniem istotnych zmian w zakresie własności, struktury organizacyjnej i systemach zarządzania firmy. Łączy się ona często z decentralizacją zarządzania, przekazywaniem władzy w ręce zawodowych menedżerów, a nawet przejściem do kategorii dużych firm.

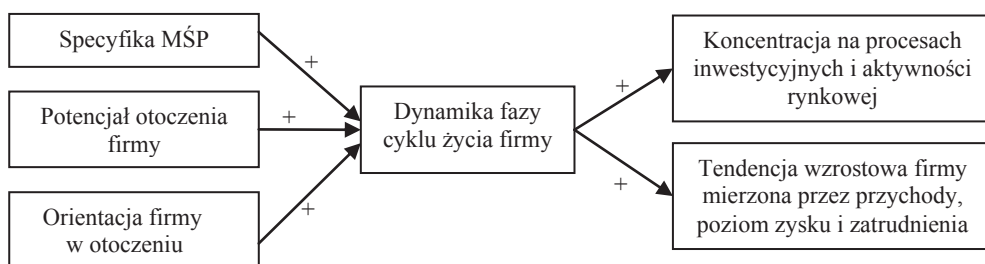
6. Faza stabilizacji, w której ograniczeniu ulega dynamika firmy. Następuje stabilizacja wskaźników finansowych, ograniczenie inwestycji i rozrostu organizacji

7. Faza rewitalizacji, która charakteryzuje się dynamicznym podejściem do dalszego rozwoju firmy opartym na wprowadzaniu istotnych zmian w strukturze produktowej, organizacyjnej, systemach zarządzania, strategii firmy, stosowanych rozwiązaniach technicznych i technologicznych i innych podsystemach organizacji.

8. Faza schyłkowa jest związana z występowaniem ujemnych wyników finansowych, ujemnego poziomu przepływów finansowych, rosnących należności, a także z niekorzystnymi zmianami w sferze struktury i kultury organizacyjnej prowadzącymi do istotnego obniżenia skuteczności i sprawności działania.

Fazy występujące w zaproponowanym modelu cyklu życia firm sektora MŚP można podzielić na dwie grupy z punktu widzenia dynamiki podejścia do procesów rozwojowych i wyróżnić [Matejun, Motyka 2015, s. 667, 668]:

- Fazy dynamiczne, charakteryzujące się bardzo aktywnym podejściem do działalności firmy i skierowaniem wysiłków na procesy rynkowe, inwestycyjne i rozwojowe. W efekcie oczekiwać można występowania tendencji wzrostowej firmy. Zaliczono do nich fazy: pojawienia się, dynamicznego wzrostu, oderwania się i ekspansji oraz rewitalizacji.
- Fazy statyczne, charakteryzujące się działaniem bardziej zachowawczym i stabilnym, w którym wysiłki skupiają się na bieżącej działalności i zapewnieniu ciągłości działania przedsiębiorstwa. Wśród nich wymienić można fazy: przedzałożycielską, przeżycia, stabilizacji oraz schyłkową.



+ Na rysunku oznaczają spodziewane, dodatnie zależności występujące pomiędzy zmiennymi.

Rys. 1. Ogólna postać modelu badawczego

Źródło: opracowanie własne.

Wobec akcentowanych w literaturze słabości i ograniczeń fazowych modeli cyklu życia przedsiębiorstw [Wasilczuk 2005, s. 69, 70; Phelps i in. 2007, s. 2–6; Czarnecki 2014] proponowany model zakłada jednocześnie odejście od typowego dla dotychczasowych koncepcji podejścia deterministycznego i sekwencyjnego. Postulowana jest w nim możliwość wielowariantowego i nieliniarnego przebiegu poszczególnych etapów cyklu życia, co jest uzależnione od wielu czynników o charakterze zewnętrznym i wewnętrznym. Przegląd literatury [Poznańska 2011; Jaffar i in. 2012] wskazuje, iż wśród czynników egzogenicznych kluczową rolę będzie ogrywać potencjał otoczenia przedsiębiorstwa. W przypadku firm sektora MŚP czynniki endogeniczne powinny natomiast wiązać się bezpośrednio z ilościową i jakościową specyfiką tych podmiotów, wyrażającą się generalnie istotnymi ograniczeniami zasobowymi, wykorzystaniem uproszczonych metod zarządzania i silnym wpływem czynników zewnętrznych na przebieg działalności. Ważna wydaje się również orientacja firmy w otoczeniu, związana ze zdolnością do wykorzystania potencjału otoczenia. Ogólną postać modelu badawczego przedstawiono na rys. 1.

3. Metodyka badań i charakterystyka badanych podmiotów

Osiągnięciu celu pracy poświęcono własne badania empiryczne przeprowadzone **metodą badań ankietowych** na ogólnopolskiej próbie 1217 firm sektora MŚP. Jako technikę badawczą wykorzystano ankietę elektroniczną przeznaczoną do samodzielnego wypełnienia CSAQ [Vehovar i in. 2008, s. 273, 274; Tourangeau i in. 2013, s. 59–61]. Narzędziem badawczym był autorski kwestionariusz ankiety przygotowany w internetowym systemie www.QuestionPro.com. Dobór do próby miał charakter losowy i opierał się na operacie losowania w postaci bazy danych adresów e-mail udostępnionej przez zewnętrznego dostawcę.

Ograniczeniem procesu badawczego była możliwość zebrania materiału empirycznego wyłącznie od podmiotów gospodarczych mających dostęp do Internetu i aktywnie korzystających z poczty elektronicznej. Analizy wtórne wykazały jednak, iż ponad 90% polskich przedsiębiorstw posiada takie możliwości [Główny Urząd Statystyczny 2014, s. 1–10; Szymanek (red.) 2014, s. 126, 127], a ponadto dostęp do Internetu stanowi istotny czynnik rozwoju firm sektora MŚP [Levy, Powell 2003], dzięki czemu badania procesów rozwojowych prowadzone w takich podmiotach charakteryzują się wysoką wartością poznawczą.

W badaniu wzięło udział 868 mikro-, 241 małych oraz 108 średnich przedsiębiorstw spełniających jednolitą, formalną definicję MŚP obowiązującą w Unii Europejskiej. W kwestionariuszu ankiety respondenci zostali poproszeni o wskazanie fazy cyklu życia, która najlepiej odpowiada aktualnej sytuacji rozwojowej. Do oceny wykorzystano podejście jednowskaźnikowe, a odpowiedź wskazywano na podstawie krótkich opisów każdej z faz, które bazowały bezpośrednio na ich charakterystyce teoretycznej. Badania prowadzono na próbie aktywnych przedsiębiorstw, dlatego w kwestionariuszu zrezygnowano z fazy przedzałożycielskiej. W efekcie uzyskano pozycjonowanie każdego z badanych podmiotów w określonej fazie cyklu życia, jednak odpowiedzi opierały się na subiektywnych opiniach respondentów i mogą być obarczone błędem wynikającym z niewłaściwej lub niepełnej interpretacji rzeczywistości. Większość firm (55%) zadeklarowała funkcjonowanie w fazach statycznych.

Uzyskane wyniki wskazują, iż dynamiczne fazy cyklu życia były w większym stopniu deklarowane przez przedstawicieli większych podmiotów (firm małych i średnich). Analiza korelacji statystycznej wskazuje jednocześnie, iż dynamika faz cyklu życia jest dodatnio, ale słabo skorelowana z wielkością badanych przedsiębiorstw, $r_s (N = 1217) = 0,14, p < 0,01$. Wielkość badanych przedsiębiorstw ze względu na deklarowaną fazę cyklu życia organizacji została przedstawiona w tab. 1.

W badanej próbie dominowały firmy prowadzące działalność gospodarczą jako osoby fizyczne (podmioty jednoosobowe), przede wszystkim w sektorze usług, na rynku krajowym. Większość przedsiębiorstw zadeklarowała prowadzenie działalności z wykorzystaniem tradycyjnych technologii. Zaobserwowano jednocześnie słabą, ujemną korelację pomiędzy dynamiką faz cyklu życia i wiekiem badanych

przedsiębiorstw, $r_s (N = 1217) = -0,12, p < 0,01$, co wskazuje, iż dynamiczne etapy rozwojowe były częściej deklarowane przez podmioty o krótszym okresie aktywności rynkowej.

Tabela 1. Wielkość badanych przedsiębiorstw ze względu na deklarowaną fazę cyklu życia

Faza cyklu życia	Ogółem		Firmy mikro		Firmy małe		Firmy średnie	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Faza pojawienia się (D)	20	2	19	2	1	0	0	0
Faza przeżycia (S)	235	19	203	24	26	11	6	6
Faza dynam. wzrostu (D)	306	25	203	24	68	28	35	32
Faza oderwania i ekspansji (D)	35	3	12	1	10	4	13	12
Faza stabilizacji (S)	351	29	244	28	82	34	25	23
Faza rewitalizacji (D)	184	15	115	13	42	18	27	25
Faza schyłkowa (S)	86	7	72	8	12	5	2	2
Razem fazy (S) statyczne	672	55	519	60	120	50	33	31
Razem fazy (D) dynamiczne	545	45	349	40	121	50	75	69

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych.

Respondentami w badaniach byli właściciele (77%), menedżerowie (17%) lub uprawnieni pracownicy posiadający odpowiednią wiedzę do wzięcia udziału w ankiecie (6%). Odpowiedzi udzielali w większości mężczyźni (67%), osoby w wieku 31–40 (35%) oraz powyżej 50 lat (31%). Zdecydowana większość respondentów posiada wykształcenie wyższe (83%), przede wszystkim w kierunkach technicznych (39%) oraz związanych z ekonomią i zarządzaniem (24%).

4. Specyfika oraz determinanty statyki i dynamiki w cyklu życia badanych firm sektora MŚP

Pierwsza część analiz empirycznych została nakierowana na identyfikację i ocenę **specyficznych przejawów statyki i dynamiki w cyklu życia** badanych przedsiębiorstw. Wykorzystano do tego odpowiedzi określające podstawowe jakościowe i ilościowe charakterystyki przebiegu procesów rozwojowych analizowanych firm ze względu na fazę cyklu życia. Odpowiedzi, które opierały się na deklaracjach respondentów, zostały przedstawione w tab. 2.

Uzyskane wyniki istotnie różnicują przebieg procesów rozwojowych z punktu widzenia dynamiki deklarowanych faz cyklu życia. Firmy znajdujące się w dynamicznych fazach cyklu życia charakteryzują się przede wszystkim znacznie wyższym poziomem apetytu na rozwój, $r_{xy} (N = 1217) = 0,50, p < 0,01$. Podmioty działające w fazach zarówno statycznych, jak i dynamicznych w zakresie aktywności rozwojowej koncentrowały się przede wszystkim na wroście sprzedaży dotychczasowych

produktów na aktualnie obsługiwanych rynkach (firmy w fazach statycznych – 45%, dynamicznych – 39%) oraz na zwiększeniu wydajności pracy (odpowiednio 43 i 41%). Wyniki wskazują jednak, iż przedsiębiorstwa znajdujące się w dynamicznych fazach cyklu życia częściej koncentrowały się na procesach inwestycyjnych, pracach badawczo-rozwojowych oraz transferze technologii (26% wobec 13% firm w fazach statycznych), a także na wprowadzaniu nowych produktów/usług na nowe rynku (30% wobec 25% firm w fazach statycznych). Potwierdza to zatem przyjęte założenie teoretyczne dotyczące większej koncentracji na działalności inwestycyjnej i aktywności rynkowej w dynamicznych fazach cyklu życia.

Tabela 2. Charakterystyka przebiegu procesów rozwojowych badanych przedsiębiorstw ze względu na fazę cyklu życia

Faza cyklu życia	Orientacja rozwojowa*	Skuteczność realizacji celów*	Zatrudnienie**	Obroty**	Zysk**
Faza pojawienia się (D)	wysoka	średnia	bez zmian	wzrost	wzrost
Faza przeżycia (S)	średnia	średnia	bez zmian	bez zmian	bez zmian
Faza dynam. wzrostu (D)	wysoka	wysoka	wzrost	wzrost	wzrost
Faza oderwania i ekspansji (D)	wysoka	wysoka	wzrost	wzrost	wzrost
Faza stabilizacji (S)	średnia	wysoka	bez zmian	bez zmian	bez zmian
Faza rewitalizacji (D)	wysoka	wysoka	bez zmian	wzrost	wzrost
Faza schyłkowa (S)	niska	niska	bez zmian	spadek	spadek
Razem fazy statyczne	średnia	średnia	bez zmian	bez zmian	bez zmian
Razem fazy dynamiczne	wysoka	wysoka	wzrost	wzrost	wzrost

* Zmienne przedziałowe w skali 0–100; ** zmienne porządkowe (1 – spadek; 2 – bez zmian; 3 – wzrost).

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych.

Dodatkowo respondenci z podmiotów znajdujących się w fazach dynamicznych wyżej oceniali skuteczność realizacji wyznaczonych celów rozwojowych, r_{xy} ($N = 1217$) = 0,34, $p < 0,01$. Przedsiębiorstwa te notują jednocześnie znacznie częściej wzrost przychodów, r_s ($N = 1217$) = 0,48, $p < 0,01$, poziomu zysku, r_s ($N = 1217$) = 0,44, $p < 0,01$ oraz zatrudnienia, r_s ($N = 1217$) = 0,38, $p < 0,01$. Wykorzystując w dalszym wnioskowaniu miernik zaproponowany przez J. Wasilczuk [2005, s. 132–135], można stwierdzić, iż w okresie ostatnich 2 lat 84% firm znajdujących się w fazach dynamicznych odnotowało tendencję wzrostową. W przypadku przedsiębiorstw znajdujących się w fazach statycznych odsetek ten wyniósł jedynie 36%.

W drugiej części analiz empirycznych poddano identyfikacji i ocenie **determinanty statyki i dynamiki faz cyklu życia**. Zgodnie z założeniami teoretycznymi przyjęto, iż wynikają one (1) ze specyfiki firm sektora MŚP, (2) potencjału ich

otoczenia oraz (3) orientacji firmy w środowisku zewnętrznym. Do oceny czynników z pierwszej grupy wykorzystano kluczowe, jakościowe cechy najmniejszych podmiotów gospodarczych zidentyfikowane w literaturze [Łuczka 2001, s. 16, 17; Safin 2008, s. 37–42; Lachiewicz, Matejun 2012, s. 15–17], rozpatrywane z uwzględnieniem tendencji w zakresie denaturacji i antytezy małego biznesu [Torrès, Julien 2005; Matejun 2015, s. 24, 25]. Oceny potencjału otoczenia dokonano, uwzględniając wybrane jego cechy (zob. więcej: [Matejun, Nowicki 2013, s. 153–155]) obejmujące: zmienność, natężenie konkurencji, perspektywy rozwoju branży i presję klientów na działalność firmy. Orientację firmy w otoczeniu oceniono natomiast na podstawie deklaracji respondentów w zakresie identyfikacji okazji i działań wyprzedzających okazje rynkowe, co związane jest z elastycznością i orientacją zasobową firm sektora MŚP, które stanowią istotne komponenty strategicznego kontekstu rozwoju tej kategorii podmiotów gospodarczych [Krupski 2011, s. 15–25]. Jako zmienne kontrolne w modelu przyjęto podstawowe charakterystyki badanych przedsiębiorstw, takie jak: wiek i forma prawna firmy, sektor i zasięg działania rynkowego, a także deklarowany poziom zaawansowania technologicznego.

Aby określić determinanty statyki i dynamiki faz cyklu życia firm sektora MŚP, przeprowadzono wieloczynnikową analizę regresji. Ze względu na dychotomiczny charakter zmiennej zależnej zastosowano model regresji logistycznej z wykorzystaniem metody wprowadzania. Obliczenia wykonano w programie IBM SPSS Statistics [Wagner 2015, s. 115–130]. Wyniki zaprezentowano w tab. 3.

Uzyskane wyniki wskazują, iż statyka i dynamika cyklu życia firm sektora MŚP jest w kluczowym stopniu determinowana przez ocenianą subiektywnie, korzystną koniunkturę rynkową, wyrażającą się wysokimi perspektywami rozwoju branży. Wysoka ocena tego czynnika zwiększa o ponad 300% prawdopodobieństwo znalezienia się firmy w dynamicznej fazie cyklu życia. Istotny i silny wpływ na kształtowanie się statyki i dynamiki w cyklu życia firm sektora MŚP ma również nastawienie na identyfikację i aktywne wykorzystywanie okazji rynkowych oraz sformalizowane i długoterminowe podejście do rozwoju przedsiębiorstwa. Szczegółowe wyniki badań wskazują, iż w próbie dominuje podejście oparte na nieformalnych założeniach strategicznych kształtujących się „w głowie właściciela”, jednak firmy znajdujące się w fazach dynamicznych dwukrotnie częściej formalizują zamierzenia strategiczne w postaci biznes planu lub zbioru odpowiednich dokumentów.

Wyniki wskazują jednocześnie, iż większe prawdopodobieństwo znalezienia się w dynamicznej fazie cyklu życia mają przedsiębiorstwa, które opierają swoje finansowanie w głównym stopniu na źródłach zewnętrznych i obcych, a także nastawione są na działalność wyróżniającą się, jednostkową i niepowtarzalną, związaną z wielkimi możliwościami wykorzystania efektu skali. Dodatkowo, dynamice cyklu życia sprzyja nastawienie na wysoki poziom autonomii i niezależności od innych podmiotów. Pozostałe cechy jakościowe firm sektora MŚP, jak również cechy ich otoczenia rynkowego nie kształtują istotnie statystycznie zmiennej zależnej.

Tabela 3. Czynniki determinujące statykę i dynamikę w fazach cyklu życia firm sektora MŚP

Zmienna niezależna	<i>B</i>	Exp(<i>B</i>)
Centralizacja zarządzania	-0,18 (0,21)	0,83
Zakres obowiązków kadry	-0,03 (0,15)	0,97
Podejście do rozwoju firmy	0,63** (0,14)	1,88
System informacyjny	0,01 (0,17)	1,01
Lokalność działania	0,25 (0,20)	1,29
Nastawienie na autonomię	-0,53** (0,20)	0,59
Finansowanie własne/obce	0,51* (0,23)	1,66
Działalność w niszy rynkowej	-0,08 (0,15)	0,92
Jedność własności i zarządzania	0,54 (0,40)	1,72
Uproszczona struktura organizacyjna	0,65 (0,44)	1,91
Efekty skali	0,35** (0,13)	1,42
Działania wyprzedzające trendy rynkowe	0,49 (0,31)	1,64
Identyfikacja i wykorzystanie okazji rynkowych	0,68* (0,31)	1,97
Zmienność otoczenia firmy	0,04 (0,27)	1,04
Poziom konkurencji	-0,52 (0,33)	0,59
Perspektywy rozwoju branży	1,40** (0,30)	4,07
Presja klientów na firmę	0,05 (0,29)	1,05
Wielkość firmy	0,51** (0,13)	1,66
Wiek firmy	-0,30** (0,05)	0,74
Forma prawna	-0,03 (0,08)	0,97
Sektor działania	0,13 (0,10)	1,14
Zasięg działania	0,08 (0,09)	1,08
Zaawansowanie technologiczne	0,29* (0,15)	1,34
Stała	-4,51 (0,83)	0,01

$p < 0,05$; ** $p < 0,01$. Wieloczynnikowa analiza regresji logistycznej. Zmienna zależna: statyka/dynamika fazy cyklu życia. Błędy standardowe w nawiasach okrągłych. Istotność predyktorów oszacowana na podstawie statystyki Walda; $N = 1217$.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych.

Analiza wpływu zmiennych kontrolnych na kształtowanie się dynamiki faz cyklu życia mikro, małych i średnich przedsiębiorstw wykazuje, iż istotny wpływ na to zjawisko ma relatywnie krótszy okres aktywności rynkowej badanych podmiotów, a także wyższy poziom zaawansowania technologicznego. Wiąże się to prawdopodobnie z ograniczeniem nastawienia na przedsiębiorczość i kreatywność na rzecz koncentracji na formalizacji i integracji na dalszych etapach rozwoju przedsiębiorstw, co wynika bezpośrednio z modelu I. Adizesa. Z drugiej strony wzrost poziomu zaawansowania technologicznego badanych podmiotów przekłada się na bardziej pozytywną

ocenę perspektyw rozwoju branży, $r_s (N = 1217) = 0,23, p < 0,01$. Wyniki wskazują również, iż prawdopodobieństwo funkcjonowania w fazach dynamicznych jest większe w większych przedsiębiorstwach, w grupie których rośnie o 66%.

Test zbiorowy współczynników modelu okazał się istotny statystycznie, $\chi^2 (23, N = 1217) = 300,12, p < 0,01$, co wskazuje, iż można oczekiwać, że predyktory istotnie statystycznie wyjaśniają prawdopodobieństwo dynamiki fazy cyklu życia, a ich wpływ na zmienną zależną nie jest przypadkowy. Test Hosmera i Lemeshowa wykazał brak istotności statystycznej, $\chi^2 (8, N = 1217) = 11,23, p > 0,05$, z czego wynika, że model jest poznawczo interpretowalny i dobrze dopasowany do przyjętych danych.

Dopasowanie modelu mierzone współczynnikiem R^2 Nagelkerkego wynosi 29%, co wskazuje, iż przyjęty zestaw predyktorów w umiarkowanym stopniu wyjaśnia zmienność prawdopodobieństwa występowania statycznych i dynamicznych faz w cyklu życia firm sektora MŚP. Wyniki klasyfikacji wskazują jednocześnie, iż model jest nieco bardziej przydatny do przewidywania faz statycznych (udział poprawnych klasyfikacji = 76,3%) niż dynamicznych faz cyklu życia mikro-, małych i średnich przedsiębiorstw (udział poprawnych klasyfikacji = 64%).

5. Zakończenie

Przedstawiony w niniejszym artykule autorski model statycznych i dynamicznych faz cyklu życia mikro-, małych i średnich przedsiębiorstw pozwala na rozwinięcie i wzbogacenie teoretycznego opisu procesów rozwojowych tej kategorii podmiotów gospodarczych. Poprzez odejście od deterministycznego i linearnego charakteru dotychczasowych koncepcji cyklu życia proponowane podejście koncentruje się na poszukiwaniu podobieństw pomiędzy poszczególnymi fazami oraz wskazywaniu czynników determinujących statykę i dynamikę w procesach rozwojowych MŚP.

Przeprowadzone badania potwierdziły występowanie istotnej specyfiki merytorycznej pomiędzy statycznymi i dynamicznymi fazami opisanego modelu. Statyka i dynamika faz cyklu życia jest przy tym determinowana przez 3 grupy czynników.

- Główną determinantą są czynniki zewnętrzne, związane z korzystną koniunkturą rynkową w branży.
- Drugą grupę stanowią czynniki wewnętrzne, związane ze specyfiką firm sektora MŚP. Dwa z nich wiążą się z koniecznością ograniczenia klasycznych (przebiegowych) cech małego biznesu i wymagają bardziej sformalizowanego i długoterminowego podejścia do rozwoju firmy, a także wykorzystania zewnętrznego wsparcia, przede wszystkim w formie finansowania obcego i zewnętrznego. Dwa kolejne wpisują się natomiast w specyfikę MŚP i wyrażają wysokie nastawienie na autonomię i niezależność oraz niewielki zakres efektów skali w procesie prowadzonej działalności.
- Trzecią kategorię stanowi orientacja firm sektora MŚP w otoczeniu, wyrażająca się przede wszystkim nastawieniem na poszukiwanie i skuteczne wykorzystywanie okazji rynkowych.

Należy wyrazić nadzieję, iż przedstawiony model i efekty jego empirycznej weryfikacji będą przydatne właścicielom i menedżerom mikro, małych i średnich przedsiębiorstw do zrozumienia oraz kształtowania przebiegu procesów rozwojowych prowadzonych przez nich przedsiębiorstw. Powinny znaleźć one również zastosowanie wśród przedstawicieli instytucji otoczenia małego biznesu do kształtowania warunków sprzyjających rozwojowi tej kategorii podmiotów gospodarczych.

Implementując przedstawione rozwiązania, należy jednak podkreślić, iż charakteryzują się one istotnymi ograniczeniami, do których należy zaliczyć przede wszystkim jednowskaźnikowy charakter wskazywanych faz rozwoju badanych przedsiębiorstw oraz subiektywizm w ocenie pozostałych zmiennych w modelu. Dalsze prace badawcze powinny zostać nakierowane na zwiększenie obiektywizmu i trafności identyfikacji fazy cyklu życia odpowiadającej aktualnej sytuacji firmy. Można do tego wykorzystać podejście oparte na metodzie list kontrolnych lub zmiennych opartych na wskaźnikach syntetycznych. Planuje się zatem kontynuację prac zarówno koncepcyjnych, jak i empirycznych, licząc jednocześnie na krytyczną dyskusję naukową nad proponowanym modelem w środowisku nauk o zarządzaniu.

Literatura

- Abatecola G., 2014, *Research in organizational evolution. What comes next?*, European Management Journal, vol. 32, no 3, s. 434–443.
- Ayyagari M., Beck T., Demirgüç-Kunt A., 2007, *Small and medium enterprises across the globe*, Small Business Economics, vol. 29, no. 4, s. 415–434.
- Commission Recommendation, 2003, 361/EC of 6 May 2003 *Concerning the Definition of Small and Medium-Sized Enterprises*, Official Journal of the European Union, L 124, 20.5.2003.
- Czarnecki M., 2014, *Critique of organizational life cycle models – throwing the baby out with the bath-water?*, Part I, Przegląd Organizacji, nr 12, s. 39–45.
- Czerska M., 2010, *Rola i znaczenie metafor w naukach o organizacji i zarządzaniu*, [w:] Czerska M., Szpitter A.A. (red.), *Koncepcje zarządzania*, C.H. Beck, Warszawa.
- Definicja małych i średnich przedsiębiorstw*, 2004, Załącznik nr 1 do Rozporządzenia Komisji Wspólnot Europejskich nr 364/2004 z dnia 25 lutego.
- Elsayed K., 2014, *Inventory management over firm life cycle: Some empirical evidence*, International Journal of Services and Operations Management, vol. 19, no. 4, s. 431–450.
- Główny Urząd Statystyczny, 2014, *Spółeczeństwo informacyjne w Polsce w 2014 r.*, Urząd Statystyczny w Szczecinie, Warszawa.
- Gupta P.D., Guha S., Krishnaswami S.S., 2013, *Firm growth and its determinants*, Journal of Innovation and Entrepreneurship, vol. 2, no. 1, s. 1–14.
- Jaffar K., Webb R., Kumbirai M., 2012, *Major British bank performance over the business cycle*, International Journal of Economic Sciences, vol. 1, no. 2, s. 26–50.
- Koźmiński Z., Jemielniak D., 2008, *Zarządzanie od podstaw*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa.
- Krupski R., 2011, *Rozwój małych i średnich firm w świetle badań empirycznych. Kontekst strategiczny*, [w:] Lachiewicz S., Matejun M. (red.), *Zarządzanie rozwojem małych i średnich przedsiębiorstw*, Oficyna a Wolters Kluwer business, Warszawa.

- Lachiewicz S., Matejun M., 2012, *Specyfika zarządzania małymi i średnimi przedsiębiorstwami*, [w:] Matejun M. (red.), *Zarządzanie małą i średnią firmą w teorii i w ćwiczeniach*, Difin, Warszawa.
- Levie J., Lichtenstein B., 2010, *A terminal assessment of stages theory: Introducing a dynamic states approach to entrepreneurship*, *Entrepreneurship Theory and Practice*, vol. 34, no. 2, s. 317–350.
- Levy M., Powell P., 2003, *Exploring SME Internet adoption: Towards a contingent model*, *Electronic Markets*, vol. 13, no. 2, s. 173–181.
- Lipi R., 2013, *The growth performance of small business under the view of Life-Cycle Model*, *Research and Practice*, vol. 5, no. 4, s. 58–67.
- Luczka T., 2001, *Kapitał obcy w małym i średnim przedsiębiorstwie. Wybrane aspekty mikro- i makroekonomiczne*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa–Poznań.
- Matejun M., 2013, *Instruments supporting development in the life cycle of small and medium-sized enterprises*, *International Journal of Economic Sciences*, vol. 2, no. 1, s. 40–60.
- Matejun M., 2015, *Absorpcja wsparcia w zarządzaniu rozwojem mikro, małych i średnich przedsiębiorstw – podejście strategiczne*, Zeszyty Naukowe Nr 1194, Rozprawy Naukowe Z. 483, Wydawnictwo Politechniki Łódzkiej, Łódź.
- Matejun M., Motyka A., 2015, *Dynamika barier rozwoju w cyklu życia firm sektora MSP – wyniki badań monograficznych*, *Marketing i Rynek*, nr 05, s. 665–683.
- Matejun M., Nowicki M., 2013, *Organizacja w otoczeniu – od analizy otoczenia do dynamicznej lokalizacji*, [w:] Adamik A. (red.), *Nauka o organizacji. Ujęcie dynamiczne*, Oficyna a Wolters Kluwer business, Warszawa.
- Phelps R., Adams R., Bessant J., 2007, *Life cycles of growing organizations: A review with implications for knowledge and learning*, *International Journal of Management Reviews*, vol. 9, no. 1, s. 1–30.
- Poznańska K., 2011, *Cykle życia przedsiębiorstw – koncepcje teoretyczne oraz instytucjonalna infrastruktura funkcjonowania przedsiębiorstw*, [w:] Mączyńska E. (red.), *Cykle życia i bankructwa przedsiębiorstw*, Oficyna Wydawnicza Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie, Warszawa.
- Safin K., 2008, *Przedsiębiorczość, przedsiębiorca, mała firma – zagadnienia podstawowe*, [w:] Safin K. (red.), *Zarządzanie małym i średnim przedsiębiorstwem*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu, Wrocław.
- Sikomwe S., Kandufa P., Giga D., Mudzurandende F., 2014, *Analyzing business failure in relation to the life cycle of the business and the economic cycle: A study of entrepreneurial ventures in Hwange (Zimbabwe)*, *European Journal of Business and Management*, vol. 6, no. 7, s. 80–91.
- Su S., Baird K., Schoch H., 2015, *The moderating effect of organisational life cycle stages on the association between the interactive and diagnostic approaches to using controls with organisational performance*, *Management Accounting Research*, vol. 26, s. 40–53.
- Szymanek V. (red.), 2014, *Spoleczeństwo Informacyjne w liczbach 2014*, Departament Społeczeństwa Informacyjnego, Ministerstwo Administracji i Cyfryzacji, Warszawa.
- Torrès O., Julien P.A., 2005, *Specificity and denaturing of small business*, *International Small Business Journal*, vol. 23, no. 4, s. 355–377.
- Tourangeau R., Conrad F.G., Couper M.P., 2013, *The Science of Web Surveys*, Oxford University Press, Oxford.
- Vehovar V., Manfreda K.L., Koren G., 2008, *Internet surveys*, [w:] Donsbach W., Traugott M.W. (red.), *The SAGE Handbook of Public Opinion Research*, SAGE Publications, London.
- Wagner W.E., 2015, *Using IBM SPSS Statistics for Social Statistics and Research Methods*, Sage Publications, Thousand Oaks, CA.
- Wang G., Singh P., 2014, *The evolution of CEO compensation over the organizational life cycle: A contingency explanation*, *Human Resource Management Review*, vol. 24, no. 2, s. 144–159.
- Wasilczuk J.E., 2005, *Wzrost małych i średnich przedsiębiorstw. Aspekty teoretyczne i badania empiryczne*, Politechnika Gdańska, Gdańsk.
- Yazdanfar D., Öhman P., 2014, *Life cycle and performance among SMEs: Swedish empirical evidence*, *The Journal of Risk Finance*, vol. 15, no. 5, s. 555–571.